

**Internationaal colloquium
Arbeid en Cultuur
Gent, 2 december 2005**

Bart De Nil, Amsab-ISG

Op 2 december 2005 organiseerde Amsab-ISG in Gent het internationaal colloquium Labour and Culture: Aspects of Labour (Workers' Movements) and Culture before 1940. Dit artikel is bedoeld als een appetizer voor de acta die dit najaar in een speciaal nummer van Brood & Rozen verschijnen.

Het concept van dit colloquium ging uit van de vaststelling dat de historiografie van de arbeiderscultuur zich in hoofdzaak richt op de evolutie en organisatorische werking van het culturele verenigingsleven van arbeidersbewegingen. Op de vragen hoe het cultuurstreven van arbeidersbewegingen zich verhoudt tot de dagelijkse leefomstandigheden van arbeiders(-sters) en welke de specificiteit is van de verschillende arbeidersculturen komt minder vlug een antwoord. Nochtans zijn internationaal heel wat onderzoekers uit verschillende disciplines (historici, antropologen, etnologen, sociologen) bezig met de studie van

cultuur van de lagere strata. Vaak werken ze op het snijvlak van sociale en culturele geschiedenis en hanteren ze verschillende benaderingen en/of methodologieën. Het symposium wou in de eerste plaats vorsers uit de Vlaamse onderzoekswereld samenbrengen om te discussiëren over enkele aspecten van de relatie tussen arbeid en cultuur vanuit historisch perspectief. We realiseerden dit door na elke buitenlandse keynotespreker met een internationale expertise twee academici als debaters aan het woord te laten.

Een concept dat kon bekoren, want het is niet vanzelfsprekend 127 mensen warm te maken voor dergelijke zware kost en in een andere taal. De grootste groep toehoorders waren studenten en academici van alle Vlaamse universiteiten en van de Université Libre de Bruxelles. Daarnaast waren er belangstellenden uit de erfgoed- en cultuursector en vertegenwoordigers van sociale bewegingen.

'A Cultural Approach to Social History'

De eerste keynote werd gebracht door de Franse cultuurhistoricus Christophe Charle, directeur van het Institut d'Histoire Moderne et Contemporaine en professor aan de Sorbonne. Zijn lezing was opgebouwd rond de vraag welk theoretisch model moet worden gehanteerd voor de cultuurgeschiedenis. Als gewezen medewerker van de Franse socioloog Pierre Bourdieu benadrukte hij diens sociologische benadering; een benadering die evenwel nationaal wordt bepaald. Charles leidmotief was de 'culturalisering' van de sociale geschiede-

Zanggroep van de Arbeidersjeugd, 1927 (foto Jack Klein)

nis': «*La culture est le fil directeur pour étudier le social.*» Er moet dan ook worden afgestapt van de traditionele en geïnstitutionaliseerde indeling van de geschiedenis in tijdvakken omdat deze te weinig rekening houdt met de culturele geschiedenis. Tot besluit reikte hij een reeks van nieuwe themata aan, aan de hand van voorbeelden.

Marc Jacobs van het Vlaams Centrum voor Volkscultuur, was de eerste die Charle het vuur aan de schenen legde. Jacobs haalde uit het discours voorbeelden van een 'identiteitspolitiek'. Een politiek die er volgens hem door de ontwikkeling van de etnologie als nieuwe vorm van onderzoek naar de cultuur van alledag niet meer toe doet. Daarnaast benadrukte hij het belang

van de materiële cultuur en de technologie. Bert De Munck van de Universiteit Antwerpen vond dat er ook grenzen zijn aan sociologische theorieën. Hij stelde voor om voor iedere 'cultuurperiode' een specifieke onderzoeksmethode te zoeken en waarschuwde Charle niet te vervallen in eurocentrisme. Charle bleef in zijn reactie vasthouden aan het belang van de mentaliteitsgeschiedenis van Bourdieu.

'The Impact of the German Labour Movement on Workers' Culture'

Klaus Tenfelde, directeur van het Institut für soziale Bewegungen van de Ruhr Universität in Bochum, koos voor een

empirisch overzicht van de geschiedenis van de Duitse arbeidersbeweging. Dit diende als fundament van zijn stelling dat de arbeidersbeweging in de 19e eeuw dankzij de politieke repressie zo sterk aanwezig was in Duitsland. Er groeide een culturele scheiding tussen het proletariaat en de bourgeoisie wat zich manifesteerde in een gescheiden netwerk van culturele en vrijetijdsverenigingen. De naoorlogse verzorgingsstaat loste geleidelijk de ideologische verschillen tussen deze organisaties op. Sommige cultuur- of sportverenigingen bestaan vandaag nog, enkel de naam ervan verwijst nog naar het verleden.

De debaters Hendrik Defoort van Gent Cultuurstad en Jean Puissant van de ULB, vergeleken, elk vanuit een andere benadering, Tenfeldes arbeidersgeschiedenis en stellingen met de geschiedenis van de Belgische socialistische arbeidersbeweging. Vanzelfsprekend waren er gelijkaardige ontwikkelingen en processen maar de Belgische arbeidersbeweging ontstond in een andere totaalcontext. Daarbij zorgde de dichotomie tussen een christelijke en een socialistische arbeidersbeweging voor een typisch Belgische casus met een sterkere verzuiling. Ten slotte ontspan er zich een scherpe discussie tussen Patricia Van den Eeckhout en Tenfelde over het belang van cultuur op de werkvloer.

‘Who Cares about the Intellectual Life of the British Working Classes?’

Jonathan Rose van de Drew University bracht een zeer onderhoudende paper over de geschiedenis van het lezen in de arbeidersklassen.

Aan de hand van verschillende bronnen onderzocht hij de geschiedenis van de autodidact en gaf een schets van de zelfbewuste arbeiders die zichzelf emancipeerden door het lezen van de klassieke literatuur.

Sven Steffens van het museum te Sint-Jans-Molenbeek bekritiseerde Roses definitie van de begrippen ‘arbeid’ en ‘cultuur’. Ook zag hij de middenklasse niet in de rol van intermediair van burgerlijke culturele waarden naar de arbeidersklassen. Daarnaast bracht Rose geen analyse van de cultuur op de werkvloer. Bart De Wilde van het Masereelfonds herkende de textielarbeiders uit zijn eigen onderzoek niet in het verhaal van Rose, bovendien waren autodidacten in het arbeidersmilieu zeer uitzonderlijk. Vanuit de zaal benadrukte Jean Puissant het belang van de materiële en culturele context in de culturele ontwikkeling van Britse en Belgische arbeiders. Rose gaf toe dat zijn onderzoek niet algemeen geldend is vermits er bijvoorbeeld door het protestantisme alleen al een groot verschil is in de leescultuur van beide landen.

‘Routines and Rituals on the Shop-Floor’

De Brit Paul Willis van Keele University, begon met zichzelf voor te stellen. Hij startte zijn academische loopbaan begin jaren 1970 als literatuurwetenschapper gespecialiseerd in ‘close reading’. Door de technieken van close reading toe te passen op bepaalde maatschappelijke subgroepen ontwikkelde hij zich tot etnograaf. Zijn lezing bestond hoofdzakelijk uit twee gevalstudies van ‘shop floor culture’, voor-

beelden van ‘taking the piss’ (iemand te zeiken zetten). Tussen beide voorbeelden lag zo’n twintig jaar, maar de culturele praktijk bleef onveranderd: sarcastische grappen en schunnig taalgebruik als middel tegen de verveling. Een andere verborgen verklaring voor dit gedrag is het veroveren van psychologische ruimte op de werkvloer; ruimte voor wie er aan het woord kan of mag komen en wie niet. Vooral vrouwen zijn zeer bedreven in schunnig taalgebruik. De boodschap van Willis aan historici was dat ze zich moesten trainen in de leefwereld van arbeiders.

De etnoloog Gerard Rooijackers van de Universiteit van Amsterdam focuste op de rituelen bij fenomenen zoals ‘piss taking’. In mijn eigen statement onderstreepte ik het belang van de etnologie en de maatschappelijke relevantie van de geschiedenis ‘van onderuit’.

Na het verleden de toekomst: onderzoeksperspectieven

Als kers op de taart lieten drie Vlaamse historici hun licht schijnen op de toekomst van het onderzoek naar de cultuur van de lagere strata. Gita Deneckere van de Universiteit Gent kwam tot de conclusie dat we terug moeten naar het vertellen van verhalen. Voor de mentaliteitsgeschiedenis blijven de bronnen immers zeer schaars. In plaats van voor alles verklaringen te zoeken zou de historicus terug het verleden ‘as such’ tot leven moeten brengen. Peter Scholliers, van de Vrije Universiteit Brussel, stelde vast dat het zwaartepunt in de sociale geschiedenis verschoven is naar de geschiedenis van het dagelijks leven

(bijvoorbeeld de geschiedenis van de eetcultuur). Een belangrijk element hierin is de studie van de materiële wereld, van architectuur tot gebruiksvoorwerpen. Patricia Van den Eeckhout van de Vrije Universiteit Brussel ging door op het elan van Scholliers en pleitte voor een ‘culturisatie’ van de economische geschiedenis. Belangrijk zijn de cultuur op de werkvloer en de materiële cultuur, al betwijfelde ze of historici in hun opleiding de tools meekrijgen om dergelijk onderzoek te voeren. Ze zouden zich dus moeten laten bijstaan door mensen die kennis hebben van de materiële cultuur (bijvoorbeeld van de functie en de evolutie van handwerktuigen).